

Els fonaments religiosos de la doctrina social de l'Església catalana a la Restauració.

per Joan Jacob i Calvo–Mercè Jordà i Olives

L'objectiu d'aquest article és estudiar, durant el període de la Restauració i a través de documentació adequadament significativa, la posició oficial de l'Església catalana, l'argumentació essencial que configura la seva doctrina social i, primordialment, intentar palesar el pes específic que en ella tenen els aspectes religiosos com fórmules vàlides per afrontar els problemes socials.

Considerem que el contingut dels documents doctrinals fets públics per la seva jerarquia –en essència les Cartes Pastorals– i dirigits al sector catòlic de la societat amb la voluntat d'orientar-lo respecte a les qüestions considerades bàsiques, tant en l'àmbit exclusivament espiritual com en els aspectes que tenen una evident dimensió terrenal, constitueix un vehicle adequat per a conèixer la posició oficial de l'Església catalana davant la qüestió social. Tenint en compte les moltes vegades que aquest problema és afrontat pels successius titulars de les diverses diòcesis de la província eclesiàstica tarraconense durant el període de la Restauració alfonsina (1874/5–1902), creiem que l'especial dimensió històrica que en el conjunt de Catalunya té la seva capital i el seu entorn geogràfic–humà immediat permet valorar la diòcesi de Barcelona com una plataforma privilegiada per contrastar la realitat de la qüestió social i la doctrina de l'Església davant d'aquest problema. Això no s'ha d'entendre de cap manera com el reconeixement als bisbes de Barcelona del monopoli absolut de l'interès eclesiàstic pel que fa al problema social, hipervalorant el seu paper i induint a pensar que les aportacions doctrinals fetes des de la resta de les diòcesis catalanes són pràcticament nul·les, sense valor o d'un nivell molt inferior al dels plantejaments de l'episcopat barceloní: en d'altres diòcesis,

la de Vic o la de la Seu d'Urgell, per posar alguns exemples, trobem en el període assenyalat veus –les del bisbe Morgades, el Cardenal Casañas i més tard la de Torres i Bages– que analitzaren també els aspectes més colpidors del problema social, el ressò de les quals s'extengué amb força en el seu moment pels diferents àmbits de la vida espanyola de finals del segle XIX; però potser és a la diòcesi de Barcelona on formalment trobem l'aparença d'una major continuïtat d'aquesta línia i on, relativament, assoleix aquesta tònica una transcendència més gran en funció del pes específic obvi que la ciutat de Barcelona tenia en el conjunt espanyol.

Cinc són els bisbes que ostenten sucesivament la titularitat de la diòcesi de Barcelona durant el regnat d'Alfons XII i la regència de la seva esposa Maria Cristina: Joaquim Lluch i Garriga (1875–1878)¹, Josep Mª de Urquinaona i Bidot (1878–1883)², Jaume Català i Albosa (1883–1899)³, Josep Morgades i Gili (1899–1901)⁴, i Salvador Casañas i Pagès (1901–1908, sobrepassant ja l'inici del regnat d'Alfons XIII)⁵. Pel que fa a la qüestió social no tots poden ser col·locats a un mateix nivell, no sols per la diferent duració del seu pontificat o per les diferents circumstàncies que emmarquen específicament la gestió de cada un d'ells, sinó essencialment

1. Nasqué a Manresa el 1786 i morí a prop de Sevilla el 1882; ingressà a l'orde dels carmelites el 1830 i va romandre a Barcelona fins 1835, quan a causa de l'exclaustració es traslladà a Roma i Lucca, on completà la seva formació religiosa, tot ordenant-se el 1838. Es dedicà a la preparació dels novicis i posteriorment tornà a Barcelona els anys quaranta on fundà la «Asociación de la Caridad Cristiana» i impartí la docència al Seminari. Preconitzat bisbe de Canàries (1855) i de Salamanca (1868), regí el bisbat de Barcelona entre 1875 i 1877, any en què fou entronitzat bisbe de Sevilla on moriria poc després de ser elegit cardenal. Entre la seva obra escrita hom pot destacar les seves reflexions sobre la Internacional (1872) i sobre l'Usura (1875).
2. Nasqué a Cadix on cursà la carrera sacerdotal i on ocupà diversos càrrecs eclesiàstics. Es doctorà en Teologia a Granada. El 1868 és preconitzat bisbe de Canàries on realitzà una important tasca pastoral i on fundà el 1872 el «Patronato de obreros». El 1869 assistí al Concili Vaticà actuant-hi de secretari dels bisbes espanyols que hi participaren. El 1878 fou entronitzat bisbe de Barcelona. La seva tasca pastoral entre les capes menys benestants de la diòcesi fou considerada al seu temps digne d'elogi. Morí a Barcelona el 1883.
3. Havia nascut a Arenys de Mar el 1835; es doctorà en Dret Canònic a Toledo i fou professor del Seminari de Girona; fou secretari del bisbe Costa i Borràs durant el seu pontificat tarragoní i membre del Vicariat General Castrense. Entre 1878 i 1879 regí el bisbat de Canàries i entre 1879 i 1883 el de Cadix. La seva etapa més dilatada es la del bisbat barceloní.
4. Antecedent de la figura de Torres i Bages i del que simbolitzà, havia nascut a Vilafranca del Penedès el 1826, estudiat al Seminari de Barcelona i doctorat en Teologia i Dret Canònic a València, fou canonge a Barcelona i rector del seu Seminari, creà institucions benèfiques i auspicià a través de «El Mensajero del Corazón de Jesús» una significativa generació d'eclesiàstics catalans, entre els quals Sardà i Salvany i Torres i Bages. A la diòcesi de Vic seguí la línia social de Lleó XIII i en arribar a la diòcesi de Barcelona, amb el suport dels polítics catalans, hi introduí l'ús del català amb caràcter oficial.
5. Nasqué a Barcelona el 1835, estudià al seu Seminari, on més tard seria professor, i es llicencià en Teologia a València. Nomenat cardenal el 1895 ocupà el bisbat de Barcelona el 1901, on mantingué fins la seva mort el 1908, una línia de pensament i d'acció que reflectia la seva preocupació pels problemes socials.

pel grau d'intensitat que ens presenta la seva preocupació pels problemes socials: en aquest sentit, el cas del bisbe Jaume Català i Albosa constitueix el centre de la nostra atenció, atesa la seva dilatada presència al front de la diòcesi de Barcelona en una etapa realment delicada de la història d'Espanya i la doble circumstància d'ocupar-la gairebé en paral·lel amb el significatiu pontificat de Lleó XIII i de palesar a les seves Cartes Pastorals un interès progressiu pels problemes socials fins al punt d'arribar a constituir el centre exclusiu de la seva preocupació. Per tant, fonamentalment centrarem la nostra atenció en el contingut de les cartes pastorals del bisbe Català presentant-lo com un element remarcable dins l'Església catalana pel que fa a la sensibilització que aniria experimentant respecte a la qüestió social; i amb això, en certa manera retallem el marc cronològic proposat inicialment però en el fons el que en resulta és el reconeixement de la importància que a l'àmbit dels problemes socials té el període que s'inicia amb la creació de la Comissió de Reformes Socials –1883– i que es clou amb la crisi del 98, període coincident amb la presència del bisbe Català a la diòcesi de Barcelona⁶.

Com ja va assenyalar M.T. Aubach a la seva investigació sobre el catolicisme social barceloní, la dimensió doctrinal de la tasca social del bisbe Lluch i Garriga és pràcticament nul·la⁷: de les vuit pastorals que va escriure entre 1875 y 1878 únicament es podrien citar les de l'Advent de 1875, on fa una exhortació a la caritat, i la de 1876, amb un elogi de la pobresa i dels pobres. Per contrast, malgrat que no és molt radical, la seva acció pràctica en el terreny social fou, per l'època, relativament més important, bo i continuant una línia ja plantejada en els seus pontificats de Canàries i Salamanca: acció de beneficència, assistència i protecció de malalts i de nens, i una tasca educativa a través d'escoles nocturnes per obrers i d'escoles dominicals, apuntant amb les unes a la reaproximació dels sectors populars a l'Església i cercant amb les altres l'armonització dels interessos de l'Església, la Societat i les classes menys benestants. Però la seva obra més remarcable fou la fundació, el 1876, de l'«Instituto Catalán de Artesanos y Obreros». Col·locat sota el patronat de notables la seva organització es concebí a través d'un pla ampli que volia abarcar de manera simultània des de formes de previsió social fins a l'extensió cultural passant per l'assistència sanitària o les activitats recreatives; a la pràctica el desenvolupament d'aquest pla no va arribar a assolir la volada plantejada i es va limitar fonamentalment a les accions benèfic-caritatives i a la propagació d'escoles populars com una manera de concretar la convicció de Lluch i Garriga segons la qual l'educació podia facilitar solucions vàlides pel problema

6. Vegis la nostra ponència *La Iglesia catalana y la Comisión de Reformas Sociales. La posición de la Iglesia catalana ante la cuestión social (1883-1903)*, Madrid, I Jornadas de estudio sobre el reformismo social en España: La Comisión de Reformas Sociales, Abril de 1985.
7. AUBACH i GUIU, M.T., *Los orígenes del catolicismo social en Barcelona en la segunda mitad del siglo XIX*, Tesi doctoral inèdita defensada a la Universitat de València el 1968, pp. 379-438.

social. Dins de la modèstia i les limitacions d'aquesta iniciativa «el Instituto Catalán de Artesanos y Obreros» palesa l'existència d'una certa sensibilitat enfront dels problemes dels sectors populars malgrat que els seus postulats doctrinals i la seva visió harmònica de la societat no tinguessin la força suficient per arrelar-hi.

El seu successor a la diòcesi, el bisbe Urquinaona⁸, dugué a terme una intensa tasca bàsicament religiosa però també caritativa i escrigué en els cinc anys del seu pontificat vint-i-nou pastorals on no tracta d'una manera directa la qüestió social sinó que la seva relació amb aquest problema es circumscriu, d'una banda, a la seva intervenció al Senat –maig de 1882–, a conseqüència del Tractat de Comerç amb França, i, de l'altra, a la creació de «la Asociación de los Amigos de los Obreros».

A la seva intervenció al Senat, amb apel·lacions al bé comú com a norma superior de conducta i amb un plantejament idíl·licament harmònic de les relacions laborals, defensà la política proteccionista com una pràctica econòmica obligada si hom volia evitar les conseqüències més dramàtiques del creixement de l'atur obrer. El seu projecte –1879– d'auspiciar una associació protectora de les necessitats dels obrers –continuació d'alguna iniciativa adoptada ja durant la seva estada a Canàries– venia motivat per la doble preocupació de millorar la condició dels obrers i d'apropar-los a la protecció de l'Església i apuntava a aconseguir l'harmonia entre les classes socials a través de fórmules caritatives.

Tal com acabem de veure la dimensió social dels pontificats de Lluch i d'Urquinaona poden considerar-se a un mateix nivell: el d'unes realitzacions pràctiques d'un abast relativament modest i el d'unes preocupacions doctrinals pràcticament inexistent. De totes maneres no es pot negar que presenten una certa preocupació per la situació del món obrer i que evidencien el desig d'apropar-s'hi.

Amb el bisbe Català –i amb els seus successors a l'etapa de la Restauració, Morgades i Casañas– la formulació doctrinal de l'Església catalana augmenta la seva extensió i la seva intensitat, d'una banda perquè la situació material de Catalunya experimentava una evident deterioració després del període de la «febre d'or» –molt discutible pel que fa a les seves característiques positives– i d'altra banda perquè en certa manera formen part d'una generació d'eclesiàstics més sensibilitzats per la seva formació pels problemes socials.

A partir de Català –i amb ell d'una manera especial–, l'Església catalana decidí afrontar més directament el problema social, lògicament des de la perspectiva que les seves pròpies conviccions i circumstàncies donaven a les relacions socials. A la majoria de les Pastorals que escrigué des de la seva entronització com a bisbe de Barcelona el 1883 es manifesta de manera paulatina, però gradual i progressiva, que el seu contingut assumeix cada cop amb més força la temàtica social que esdevé, com hem

8. Idem, pp. 449–484.

assenyalat, el centre exclusiu del seu interès a partir de 1890, tan pels problemes concrets de Catalunya i de Barcelona com pel propi procés evolutiu de l'Església que en aquell moment encarnava la figura de Lleó XIII: i a les notes relativament esporàdiques dels inicis del seu pontificat segueix l'interès prioritari per la qüestió social que caracteritza les Pastors dels anys 1890–1895.

La brevetat del pontificat de Morgades, i la mínima coincidència del de Casañas amb el període de la Restauració, presenten lògicament un reflexe paral·lel en el tractament, en conseqüència poc extens durant la seva etapa barcelonina, que donen als problemes socials. Per tant, la figura de Català i Albosa ens queda perfectament configurada com el protagonista central d'aquest moment.

Contingut de la doctrina social de l'Església catalana⁹

Durant el període de la Restauració, especialment des de l'inici del pontificat de Català i Albosa, l'Església catalana evidencia el seu coneixement dels aspectes més dramàtics de la qüestió social i reflecteix a través de les Cartes Pastorals la difícil situació dels sectors populars, la seva precarietat material i cultural, i troba en la duresa d'aquesta situació una explicació lògica de les explosions d'hostilitat i violència que protagonitzen les classes treballadores.

Català, però també hi estan d'acord Morgades i Casañas, assenyalen el liberalisme econòmic, amb les seves crisis i alternatives, com la causa fonamental de la conflictivitat social¹⁰. La incidència brusca dels plantejaments capitalistes sobre la societat, amb el benefici material com a Nord únic, arrasa els sectors intermitjos i provoca, amb el contrast cruel de les profundes desigualtats socials, la polarització social a l'entorn de dos grups essencialment enfrontats, els plutòcrates i els proletaris.

D'una manera ingènua es contraposa una utòpica societat idíl·lica,

9. No es pot presentar l'argumentació doctrinal de la jerarquia eclesiàstica catalana com si es tractés d'un «corpus» ideològic fix, immutable i sense modificacions; la realitat és diferent: els condicionaments externs i la pròpia reflexió fan evolucionar la posició de l'Església i en conseqüència influeixen, quantitativament i qualitativa en l'extensió, forma i contingut que a les Cartes Pastorals adopta el tractament de la qüestió social. Per tant no es pot predicar per tots els moments del període estudiat una mateixa posició conceptual atès que és evident el caràcter evolutiu que presenta. D'altra banda, la necessitat de sintetitzar els aspectes essencials del discurs eclesiàstic sobre el problema social obliga en part a una plasmació fixa que es justifica en funció de la seva utilitat.
10. Cartes Pastorals, de Català de 5.III.1888, *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona (BOEOB)*, 11.III.1888, pp. 35–46, pp. 38–9; i de 5.III.1890, *BOEOB*, 7.III.1890, pp. 129–139, pp. 134–5; de Morgades, sept. 1899, *BOEOB*, 28.IX.1899, pp. 12–22, p. 20; de Casañas, 24.IX.1901, *Carta Pastoral de entrada que dirige a sus diócesanos el Emmo. Sr. Cardenal Casañas, Obispo de Barcelona*, Tarragona, 1901, 91 p.p. 56.

harmoniosa en tots els seus elements, amb la societat del seu temps, absolutament orientada a les preocupacions materials i esquinçada internament per la contraposició derivada de les profundes desigualtats socials per a les quals no hi ha cap pal·liatiu. D'una manera més realista, però, es definia amb termes molt durs la situació de l'obrer, embrutit pel treball i sense cap horitzó cultural, vivint sempre de manera precària a frec de l'atur i la misèria¹¹.

En conseqüència hi ha una condemna clara dels intents d'explotació del treballador i lògicament s'accepten com a justes, i necessàries, les reivindicacions bàsiques que els treballadors defensaven per millorar la seva condició: així, l'Església preconitza la idea d'un salari familiar just, recolza en certa manera les peticions per tal de regular les condicions laborals (augments salarials, limitació de la jornada laboral a vuit hores, limitació del treball infantil i femení...) i fins i tot arriba a reclamar la intervenció de l'Estat en aquests problemes a través d'una legislació adequada. En darre- ra instància, considerant que l'ús incorrecte de la propietat era una de les causes de la confrontació de classes, es posa de relleu en el dret a la propietat una dimensió social en virtut de la qual es negava la possibilitat d'exercir-lo en benefici únic i exclusiu del seu detentador i s'afirmava que havia de ser instrumentalitzat al servei de la societat i concretament dels seus sectors més necessitats¹².

De totes maneres queda clar a les Cartes Pastorals de Català¹³ que l'Església repudia per antinaturals totes les temptatives per implantar de manera absoluta l'igualtat-d'igualitarisme, se'l qualifica— a la societat. Aquesta no s'entén com una realitat monolíticament uniforme sinó com un conjunt heterogeni, divers i amb constants diferenciacions que no tan sols no repugnen els principis bàsics de l'Església sinó que sols en ell i en les seves finalitats troben l'explicació autèntica. Per Català la desigualtat era, de manera natural, consubstancial a l'essència de la societat i per això qualificava d'errors els postulats igualitaris i democràtics, i Casañas, de manera rotunda, qualificava de màximes d'anarquia i desordre tots els plantejaments que consideressin com un atemptat a la dignitat humana la diversitat de classes i la desigualtat entre els homes¹⁴.

Paral·lelament totes les pràctiques que comportaven un mínim de violència o d'atemptat contra la llibertat eren refusades com maneres il·lí- cites d'afrontar el problema social, incloent-se dins dels límits inconcrets d'aquesta formulació tant la vaga —que es condemna de ple— com l'associa- cionisme exclusivament obrer pel qual s'intenta trobar alternatives; l'adscripció d'obrers a societats l'essència de les quals es considerava contrària

11. Pastoral de Català, 25.II.1891, *BOEOB*, 1.III.1891, pp. 45–67, pp. 51–8.

12. Pastoral de Català, 28.II.1894, *BOEOB*, 3.III.1894, pp. 25–45, p. 39.

13. Cartes Pastorals de Català, 28.II.1894, *BOEOB*, 3.III.1894, pp. 25–45, pp. 36–8; 5.III.1888, *BOEOB*, 11.III.1888, pp.35–46, p. 40; 5.III.1890, *BOEOB*, 7.III.1890, pp. 129–139, p. 32.

14. *Carta Pastoral... Casañas*, p. 21.

a l'ordre establert preocupava a Català des dels primers moments del seu pontificat i per això hipervalorava la bondat de les institucions tradicionals, Gremis i «Montes de Piedad», veient-hi —per la seva qualitat d'ens econòmico-socials i de previsió— uns instruments adequats per aïllar als sectors populars dels focus de subversió, per retornar l'harmonia a l'àmbit de les relacions laborals i socials, i per proporcionar una cobertura material adequada enfront de la incidència crítica del desenvolupament capitalista¹⁵.

De manera paternalista considerava que les classes populars eren incapacitats per gestionar adequadament el seu futur si no comptaven amb el suport dels notables de la societat¹⁶. Hi ha a les Cartes Pastorals una crítica a les èlites que s'inhibeixen de l'obligació moral de protegir, aconsellar i ajudar a les classes populars, perdent una pretesa actitud anterior de benefactors i protectors dels seus inferiors que, al seu torn, s'aparten de la tònica de deferència i respecte envers dels seus superiors. L'Església, per tant, en gran part, responsabilitza a les classes altes del problema social, pel mal exemple inherent a la immoralitat creixent dels seus costums i per l'exclusiva orientació dels seus esforços cap a centres d'interès materials. Com recurs necessari Català no dubtava, tot seguint a Lleó XIII, a incitar a les classes dirigents per tal que actuessin decididament per recolzar totes les iniciatives que es poguessin suscitar per apartar el sector popular d'un socialisme al qual es veia guanyar terreny constantment.

Una reflexió breu sobre la doctrina social de l'Església catalana s'imposa: l'estudi del contingut de les Cartes Pastorals que fa referència a aquesta qüestió palesa un plantejament relativament clar de l'arrel del problema i dels seus efectes més negatius: la conflictivitat de la societat del darrer quart del segle XIX té fonamentalment les seves causes immediates en la irrupció violenta del capitalisme que provoca la concentració de la riquesa i l'empitjorament de les condicions de les classes populars, abocant de manera gairebé forçosa a una confrontació que no estarà exempta de violència. L'Església demostra, doncs, conèixer l'essència del problema. Pel que fa a les conseqüències més evidents l'Església es posa al costat de la reivindicació popular i enfront de tota temptativa d'abús social, tot cercant en l'actuació dels poders públics una fórmula per avançar de manera positiva en el camí de superació dels problemes més immediats.

Aquesta posició relativament propera a la realitat dels fets, quan és el moment de considerar les solucions se n'aparta una mica: d'una banda es parteix d'una visió incerta de l'evolució històrica, en xifrar l'ideal social en una situació passada idíl·lica i utòpica que, amb l'harmonia de classes,

15. Cartes Pastorals de Català, 12.X.1883, *BOEOB*, 21.XI.1883, pp. 327-339, pp. 331-2; 13.V.1884, *BOEOB*, 15.V.1884, pp. 106-115, pp. 113-4.
16. Cartes Pastorals de Català, 5.III.1890, *BOEOB*, 7.III.1890, pp.129-139, pp. 134-6; 25.II.1891, *BOEOB*, 1.III.1891, pp. 45-67, pp. 51-2 y 59; 15.III.1892, *BOEOB*, 18.III.1892, pp. 53-69, p. 54; 23.II.1894, *BOEOB*, pp. 25-45, p. 29; 10.III.1895, *BOEOB*, 13.III.1895, pp. 57-74, pp. 68-72.

contrasta absolutament amb la societat del seu temps, essencialment confrontada; d'altra banda es refusen del tot, titllades com intrínsecament dolentes, les fórmules elaborades pels mateixos sectors populars per fer front als problemes més immediats qu'els afecten en els aspectes laborals i de subsistència.

Realment, l'Església no pot plantejar una solució que no estigui del tot d'acord amb els postulats bàsics i amb la seva manera de concebre la societat humana. La seva visió de l'evolució de la societat no passa per unes coordenades de conflicte sinó d'harmonia: el conflicte és un accident essencialment greu en l'esdevenir normal de la societat i la seva causa fonamental resideix, d'una manera o altra, en un sensible distanciament de la societat respecte als postulats bàsics de l'Església; únicament amb la superació d'aquesta separació, amb la restauració del paper bàsic de l'Església i de la Religió a la societat, es podrà aconseguir una normalització de la situació i la desaparició del problema social.

Per tant, quan considerem els aspectes religiosos de la doctrina social de l'Església catalana, de fet estem afrontant l'àmbit de les solucions. Per damunt de la seva consciència del problema, del diagnòstic més o menys encertat o de l'assentiment sincer a les principals queixes dels treballadors, hi ha una idea essencial que destaca sobre totes les altres contingudes en la línia de pensament plasmada a les Cartes Pastorals: la solució del problema social es troba exclusivament en els principis bàsics de la religió, i per això el tràmit obligat per transformar positivament la societat és la seva completa recatolització, bo i recuperant per mitjà d'aquest procés l'anterior situació de total harmonia interna que havia estat destruïda per la substitució dels valors espirituals de fonamentació religiosa per valors exclusivament materials.

En desenvolupar la seva argumentació religiosa, com a única resposta vàlida al problema social, el bisbe Català –i el mateix podríem dir dels bisbes Morgades i Casañas– es recolza molt poques vegades en els textos fonamentals de la tradició eclesiàstica: de fet es mou sempre entorn de l'especulació sobre els conceptes més senzills i usuals de la doctrina catòlica. Únicament en dues de les Cartes Pastorals del seu pontificat barceloní utilitza cites concretes de textos evangèlics, i això amb reserves: a la Pastoral de la Quaresma de 1892¹⁷ –on presenta l'Encíclica de Lleó XIII sobre la condició obrera– en reproduir íntegrament paràgrafs sencers del document pontifici on aquesta forma de fonamentació s'utilitza amb profusió, es veu obligat en certa manera a adoptar aquesta fórmula per les seves pròpies argumentacions que acompanyaven allò que considerava essencial de la doctrina de Lleó XIII. Posteriorment, a la Pastoral de la Quaresma de 1895¹⁸ –la darrera remarcable de la seva trajectòria pel que fa a l'interès social i on, seguint les inspiracions irradiades des de Roma, passava de

17. Carta Pastoral de Catalá, 15.III.1892, *BOEOB*, 18.III.1892, pp. 53–69.

18. Carta Pastoral de Catalá, 10.III.1895, *BOEOB*, 13.III.1895, pp. 57–74.

l'estudi i l'anàlisi del problema a incitar als catòlics a participar activament a l'acció social— introdueix puntualment unes cites provinents de diferents fragments evangèlics, però sense mantenir de manera equilibrada aquesta tònica al llarg del document.

Aquesta utilització mínima del cabal mental de l'Església no s'ha d'interpretar com una impossibilitat de mobilitzar recursos intel·lectuals o d'elaborar construccions ideològiques complexes, sinó que el seu significat es troba en el fet que l'església, tot cercant la solució al problema social exclusivament en l'àmbit eclesial, per aquesta unilateralitat, que des de la seva òptica pot ser totalitat, únicament podia oferir fórmules molt simples, fins i tot reduïbles en última instància a un únic, però bàsic, argument: la caritat que, naturalment, hem d'entendre-la amb un significat religiós o si més no etimològic.

En el moment de la seva entrada oficial a la ciutat de Barcelona, el bisbe Català afirmava —a la seva Pastoral de salutació a la diòcesi— que la base del desballestament que observava en la societat residia fonamentalment en el fet de que, en general, estava apartada de l'Església¹⁹; per això, en comentar el 1884 l'*Humanum Genus*²⁰, posaria un especial èmfasi en instar els eclesiàstics que estaven sota les seves ordres perquè solucionessin aquest distanciament d'una banda tot cercant d'apropar-se a la societat, i de l'altra tot presentant a l'Església com la institució més preocupada pels problemes de l'home tant pel que fa als aspectes espirituals com pel que fa als aspectes terrenals, i preconitzaria de manera concreta la necessitat que les classes treballadores moralitzessin els seus costums, bo i recatolitzant-se i tornant a l'empar de l'Església.

Per Català era molt clar —així ho precisaria a la Carta Pastoral de la Quaresma de 1888, on ja s'aprecia la seva preocupació per la qüestió social²¹— que la societat s'havia de contemplar de manera forçosa a través de criteris exclusivament basats en els principis de la Religió: el món, i la seva organització social, no es podia concebre de cap manera com un fi; la vida terrena no era més que una etapa de trànsit vers una altra situació superior, amb valors permanentment vàlids que, per ser aquesta la seva essència, permetia explicar, fer comprensibles i acceptar la forma organitzativa de la societat: les desigualtats socials tenien una última referència en la voluntat divina i per això no podien, considerades d'aquesta manera, transformar-se en causes generadores de lluita i de conflicte entre les classes socials que estaven, i havien d'estar, harmoniosament engalzades pels principis religiosos; en aquest marc, cada home, mútuament agermanat amb els altres, podia assolir la major felicitat possible dins de la seva condició.

Enfront d'aquest objectiu el Capitalisme havia marcat una ruptura a la història de la humanitat en oferir una nova escala de valors on la religió

19. Carta Pastoral de Català, 12.X.1883, *BOEOB*, 21.XI.1883, pp.327-339.

20. Carta Pastoral de Català, 13.V.1884. *BOEOB*, 15.V.1884, pp. 106-115.

21. Carta Pastoral de Català, 5.III.1888, *BOEOB*, 11.III.1888, pp. 35-46.

no hi tenia cabuda; per això, quan es debilita la pràctica religiosa i retrocedeix el pes específic de les virtuts cristianes, s'apodera de la societat el desequilibri i el conflicte: la manca de caritat –que cal entendre sempre en el seu exacte sentit religiós– era el motiu pel qual Capital i Treball estaven dividits i separats per un enfrontament profund que suplantava amb l'odi i la rancúnia l'antic tracte mútuament benevolent. El problema social no podia trobar solució, aplicable a la pràctica i acceptable a la teoria, en cap línia de pensament diferent de la religió catòlica, i tota acció que volgués restaurar la pau social havia d'inspirar-se en els seus principis –que marquen els mutus deures de les classes socials–.

Per això, davant la imminència de la primera commemoració de la Jornada obrera de l'1 de maig, la seva Pastoral de la Quaresma de 1890²² –on es tradueix la convicció que el món obrer funcionava totalment al marge de la Religió– destacarà, potser com un intent previsor, que les classes populars no podien trobar mitjans per solucionar els seus problemes al marge de l'ajut de l'Església o de la deferència paternalista dels notables de la societat en la mesura que la seva actuació estigués regida pels principis religiosos.

L'experiència viscuda durant aquella fita de l'obrerisme internacional va aclarir tots els dubtes, si és que n'hi podia haver algun, pel que feia a la necessitat i l'obligació que tenia l'Església de definir-se sobre la qüestió social des del punt de vista religiós i moral, i per això el bisbe Català, en el marc d'una acció més ampla (el seu projecte de Societat d'Ajuda Mútua presentada al Congrés Catòlic de Saragossa l'octubre de 1890), dedicà íntegrament la seva Pastoral de la Quaresma de 1891 al problema social²³; allí, fent un esboç de l'evolució de la societat i situant-la en unes coordenades utòpiques, l'Església era presentada, un cop més, com l'únic empar real i cert que podien tenir els sectors populars i, reincidint també en el procediment, es tornava a preconitzar la recuperació per la societat del mestratge religiós, tot abandonant l'indiferentisme en que s'havia endinsat.

En el marc oficial de l'Església, l'encíclica de Lleó XIII sobre la condició obrera es reflectiria clarament en els plantejaments doctrinals de la jerarquia sobre la qüestió social, reforçant-los en alguns casos i impulsant-los en d'altres, i per això Català, disminuint el seu protagonisme personal a la Pastoral de la Quaresma de 1892²⁴, presentava aquesta encíclica no sols com un document que aclaria aquesta realitat sinó també com la prova més evident i irrefutable, i en conseqüència més rendable, de les solucions que la doctrina catòlica podia oferir al problema social. Segons el seu parer, el document pontifici era la síntesi essencial dels principis religiosos, sense que fos necessari incloure-hi cap novetat ideològica.

22. Carta Pastoral de Català, 5.III.1890, *BOEOB*, 7.III.1890, pp. 129–139.

23. Carta Pastoral de Català, 25.II.1891, *BOEOB*, 1.III.1891, pp. 45–67.

24. Carta Pastoral de Català, 15.III.1892, *BOEOB*, 18.III.1892, pp. 53–69.

Glossant i copiant alternativament a Lleó XIII es feia ressaltar que en el seu discurs es palesava la transformació social i moral del món que s'havia operat amb l'aparició del cristianisme i amb l'aplicació de la seva idea caritativa a través de la qual s'aconseguia la natural armonització de la societat. A la religió se li atribuïen valors suficients per emmarcar les relacions laborals a partir de la definició clara i precisa dels mutus deures i respectives obligacions de patrons i obrers; en última instància, la situació socio-econòmica no havia de constituir un centre d'especial interès per l'home en tant que des del seu origen estava destinat a un fi superior respecte al qual la vida terrena era exclusivament un lloc de trànsit i de prova. La conclusió personal que Català ofería a la seva diòcesi era que la situació social tenia el seu remei en la concreció pràctica dels ensenyaments evangèlics, en les virtuts teològiques: fe, per a creure que en el cristianisme s'hi troba la resposta a tota pregunta i que per això no cal anar a cercar la veritat en d'altres doctrines o ideologies; esperança, en què el destí final està fora del món terrenal i que per això cal distanciar-se dels béns materials o donar-los-hi el seu valor relatiu; i caritat, que no s'ha d'entendre com una mera filantropia no dinamitzada pels principis religiosos sino com la projecció en els altres de l'amor a Déu, i que, per això, apropa i aglutina a tots els elements de la societat.

L'acció terrorista de finals de 1893 a Barcelona no aportava dades que permetessin considerar amb optimisme l'evolució del problema social. A la Pastoral de la Quaresma de 1894²⁵, molt influïda per l'impacte social dels atemptats, Català deixava entreveure el seu pessimisme en la rehabilitació religiosa de la societat: la violència que, simbòlicament, havia atacat l'Exèrcit i la Burgèsia li permetia intuir l'existència d'una profunda degradació d'una part de la societat i l'impulsava a profetitzar la seva ruïna total si la família, la moral i l'educació no s'apuntalaven sobre la base de la religió; amb cert neguit insistia en la necessitat inexcusable de tornar a les pràctiques bàsiques de l'Església i de trobar a través de la caritat, en el patrimoni de les conviccions religioses, els camins per una conciliació infrangible.

La seva Pastoral de 1895²⁶ –diferent de les anteriors perquè, com ja s'ha dit, incitava clarament a l'acció militant del seglar catòlic– ens permet sintetitzar senzillament l'essència de tota la posició eclesial que simbolitzava Català: essent l'explotació de l'home per l'home oposada a la doctrina evangèlica, la inobservança d'aquesta doctrina era la causa de la conflictivitat social i únicament la caritat podia donar una solució reguladora a les relacions socials.

Els bisbes Morgades i Casañas signifiquen una continuïtat del plantejament de Català; pel primer²⁷ la doctrina eclesiàstica era el fonament més

25. Carta Pastoral de Català, 28.II.1894, *BOEOB*, 3.III.1894, pp. 25–45.

26. Carta Pastoral de Català, 10.III.1895, *BOEOB*, 13.III.1895, pp. 57–74.

27. Carta Pastoral de Morgades, *BOEOB*, 28.IX.1899, pp. 12–33, pp. 12–3.

sòlid de les mútues obligacions de les classes socials, mentres que pel segon²⁸ –que considerava que les lleis i les accions dels homes havien d'estar sota l'absoluta dependència dels principis divins– la millor solució al problema social únicament podia venir d'una actuació en conformitat amb les veritats essencials de l'Església que tenien en la caritat la seva millor plas-mació.

En la tensió social del darrer quart del segle XIX, les fórmules exclu-sivament religioses amb què l'Església catòlica donava forma, sense cap alternativa possible segons la seva òptica, a les seves solucions al problema social, fonamentalment la caritat i la resignació, no podien impactar pro-fundament els sectors majoritaris de les classes populars, i molt menys si tenim en compte que la doctrina social de l'Església no tenia la iniciativa sinó que realment es manifestava com una resposta tardana no sols al problema social sinó també als plantejaments de la seva època.

28. *Carta Pastoral... Casañas*, p. 35.